

ԱՌԵՏԱՔԵՐ

«Ա.ՅԱ. ԵՍ ԶԵՋԻ ՄԵՃ՝ ՈՒՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԵՏԻՍ ԿՈՒՏԱՄ» : ՂՈՒԿ. Բ. 10

ՀԱՏՈՐ 34.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. ՅՈՒԼԵՍ 4. 1876

ԹԻԻ 27

ԲՈՂԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

— Բարոգութեան վախճանը : — Ճարմանի մէջ Դիրտ-կիւրի պահպանութիւնը : — Մերուիւ : — Ի յիշատակ Տոգոր Ուէտի : — Մուշէն նամակ մը : — Քրիստոնէութեան ծագումը : — Ամերիկայի հարիւրամեան արուեստանոցները : — Աւետարանի բաժանորդներուն : — Փուշ : — Ազգի առ հողագործս : — Մեխակ : — Եկեղեցւոյ կազմութիւն : — Քաղաքական լուրեր : — Ծանուցում : — Երևմտական և առևտրական :

ԳԱՐՈՋՈՒԹԵԱՆ ՎԱԽՃԱՆԸ

ՅՈՒՆԱՅ մեծ քաղաքագէտը և անուանի զօրապետն Ազկիրիադէս Ժամանակաւ ըսաւ. « Երբ Պերիկլէսի և ուրիշ անուանի ճարտարախօսաց ատենաբանութիւնները կը լսեմ, կը հաւնիմ անոնց խօսքերուն, բայց երբ Սոկրատայ ճառերը մտիկ կ'ընեմ, անհանգիստ կ'ըլլամ որովս մէջ, և ինքզինքս դեռ համարեալ ես ինծի կը դժկամակիմ : Ինծի կը թուի թէ կեանքս անտանելի պիտի ըլլայ, եթէ մնամ ինչպէս որ եմ : »

Գաղիոյ թագաւորը Լուտովիկոս ԺԴ. անգամ մը ըսաւ երեւելի Գաղիացի քարոզչին Մատիլլենի. « Շատ ատենաբաններ լսած, և անոնցմէ դո՛ւ եղած եմ, բայց երբ դուք կը խօսիք, ես ինչէ դժգոհ կ'ըլլամ : »

Այս է ճշմարիտ քարոզութեան նպատակը : Ունկնդիրներուն ճանչցնել և զգացնել իրենց մեղքերը, և անոնց վրայ զըջալ և Քրիստոսով փրկութիւն փնտռել առաւ :

ՃԱՐՄԱՆԻ ՄԵՃ ԿՈՒՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ճարմանի կառավարութիւնը մօտերս յատուկ հրովարտական պատուիրեց այսուհետեւ կիրակիին իբրեւ հանգրտեան օր պահել կառավարութեան բոլոր պաշտօնատանց մէջ : Այս հրամանը նշանաւոր է և քաջալերիչ անոնց որ Քրիստոնէական գաղափարաց ճարմանի մէջ տարածուելուն

յանկացողէն : Ճարմանի կառավարութիւնը 1872 ին վերջուց ընտանական տամարը և արեղակնային տամարն ընկալաւ, և այսուհետեւ դիտաւորութիւն կար ընդունելու նախ կիրակիին իբրեւ օր հանդստեան, բայց հեթանոսական կուսակցութիւնը կ'ընդդիմանար այս բանին : Հիմա կ'երեւի թէ այս կուսակցութիւնն ոյժը կորուսած և յաղթուած է : Որովհետեւ հիմա Ժողովուրդն ընդհանրապէս դուրսէ պիտի դադրի կիրակի օրերը, շատ մարդիկ այսու առթիւ պատեհութիւն պիտի գտնեն Քրիստոնէից կրօնական Ժողովներուն երթալու, և Ճարմանի բնիկ Քրիստոնեայք կիրաւորուելու իրենց փորձութենէ ազատ պիտի ըլլան : Ճարմանի Քրիստոնեաներէն շատերը հիմա Աւետարանը կը քարոզեն անվտանգ և անարգել ներքին քաղաքներէն շատերուն մէջ ուր երթալ օտարականաց թոյլ տուեալ է :

ՍԵՐՈՒՒՍ

Սերուիա կոչուած երկրին վաղեմի բնակիչները մեծաւ մասամբ Թրակացի էին : Հռոմէական կայսրութեան սկիզբները Հռոմայեցիք տիրեցին այս երկրին : Զորքով և հինգերորդ դարուց մէջ Հոնք, Օսթրոկոթք և ուրիշ բարբարոս ազգեր արշաւեցին հոն, և վեցերորդ դարուն կէսէն մինչև եօթներորդ դարուն սկիզբը այն երկիրը Բիւզանդեան կայսրութեան տակ մնաց, և այն առաւել Աւարաց արշաւանայ երթալու եղաւ : Աւարք բարբարոս յեղ էին, որ Կասպից ծովուն և Տոն գետին մէջաւղ կը բնակէին, իբր երկու հարիւր տարի թագաւորութիւն ունեցան Դանուբ գետին ամիսնը վրայ : 640ին Սերուիացիք Աւարաց դէմ ապստամբեցան, և դաշնակցութիւն ըրին Յունաց Հերակլ կայ-

սեր հետ, որ անոնց սորվեցուց Քրիստոնէութիւնը, և թողուց անոնց դրաւել այն երկիրը որ այնուհետեւ Սերուիա կոչուեցաւ : Տաներորդ դարուն մէջ Պուլկարը տիրեցին Սերուիոյ, բայց 1018ին դարձեալ Բիւզանդեան կայսրութեան տակ ինկաւ : յիշեալ երկիրը Սթէֆան Պաթարա անուն Սերուիացին նախ 1043 ին անկախ իշխանութիւն հաստատեց : Անոր օրդին Միխայիլ զինքը դրաւ (թագաւոր) անուանեց, և Հոնմայ պապէն այնպէս ճանչցուեցաւ : Սերուիացուց ամենէն երեւելի թագաւորն եղաւ Սթէֆան Տիւշան, որ ինքզինք ձար (կայսր) հրամարակեց և 1336 էն մինչև 1356 իշխեց : Գրեթէ բոլոր Մակեդոնիա, Ալպանիա, Պուլկարիա և հիւսիսային Յունաստան նրա ունեց, և երկրին դատաւարակութիւնն, օրէնքը և արուեստները շատ ծաղկեցուց : 1389ին Սերուիոյ Լաղար Ա. թագաւորն Գոսովոյի դաշտին մէջ Սուլթան Մուրատ Ա. էն յաղթուեցաւ : Մուհամմէտ Բ. ամբողջապէս տիրեց Սերուիոյ, և 1459ին Թուրքիոյ հետ միացուց զայն, բայց Պելկրատի բերդը մինչև 1521 թուականը մնաց Հունգարացուց ձեռքը որ Սերուիացուց դաշնակից էին, և Սուլթան Սիւլէյման առաւ զայն : Այն առաւ իբր 200,000 Սերուիացիք դերի վարուեցան, և ուրիշ շատեր Հունգարիա գաղթեցին : Այնուհետեւ քանի մը դար Սերուիա Թուրք վաշաներու կառավարութեան տակ մնաց : 1718ին Աւստրիոյ և Թուրքիոյ պատերազմէն ետքն Աւստրիացիք տիրեցին Պելկրատի և հիւսիսային Սերուիոյ մեծագոյն մասին, բայց 1739ին դարձեալ Թուրքերը տիրեցին այն անդերուն, և Եէնիչէրիք Սերուիացուց շատ դժեհայ աղետներ և վնասներ պատճառեցին : Վերջապէս 1805ին Սերուիացիք Գարա Եօրիկ անուն դիւղացուց մը առաջնորդութեամբն ապստամբեցան Թուրքիոյ դէմ, և Սուլթանը 1807ին Գալա Եօրիկին Սերուիացուց իշխան

ճանչցաւ: 1812ին Պուրքէշի խաղաղութենէն ետքը Բուսիա և Գաղիա երեսի վրայ թողուցին զՍերուիա, և 1813ին Թուրքերը դարձեալ տիրեցին այն երկրին: Սակայն 1815ին Սերուիացիք Միլոշ Օպրէնովիչի առաջնորդութեամբը դարձեալ ապրտամբեցան, և 1816ին քանի մը անգամ Թուրքաց յաղթելէն ետքը ըստ մասին անկախութիւն ստացան: Միլոշ Օպրէնովիչ 1817ին հոսիոտար, այսինքն իշխան ընտրուեցաւ, և անոր իշխանութիւնը ճանչցուեցաւ Սուլթանէն: 1839ին Միլոշ իշխանն ստիպուեցաւ հրաժարելու, և անոր յաջորդեց որդին Միխայիլ: Միխայիլ իշխանն ալ 1842ին իշխանութենէն ձգուեցաւ, և անոր տեղն անցաւ Ալէքսանդր, որ Գարա Եօրկիին որդին էր: Ալէքսանդր իշխանը Խրիմի պատերազմի առնն Թուրքերուն հետ բարեկամ էր, և 1856ին Բարիդի դաշնագրութեամբը Սերուիա Եւրոպական տէրութեանց պաշտպանութեան տակ դրուեցաւ: Բայց նոյն միջոցին Ալէքսանդր իշխանը Թուրքերէն օգնութիւն ուղեւուն համար ատելի եղաւ Սերուիացւոց, և 1858ին իշխանութենէ ձգուեցաւ, և նախորդ իշխանը, Միլոշ, որ այն ատեն իբր 80 տարեկան էր, դարձեալ իշխան եղաւ: Միլոշ իշխանը 1860ին մեռաւ, և Միխայիլ իշխանը երկրորդ անգամ իշխան եղաւ: 1867ին Միխայիլ իշխանը Թուրքիոյ կառավարութենէն խնդրեց Պելկրատի բերդէն Օսմանեան պահապան զօրքը հանելով բերդը Սերուիոյ յանձնել, և այնպէս եղաւ: Իշխանը սպաննուեցաւ 1868ին, և անոր եղբորորդին Միլան իշխան ընտրուեցաւ: Միլանի իշխանութիւնը և անոր ցեղին ժառանգական իրաւունքը շուտով ճանչցուեցան Սուլթանին կողմէն: Միլան իշխանը 1854ին ծնաւ Եաշ քաղաքը, դատարարակուեցաւ Բարիդի մէջ, և 1872ին չափահաս հրատարակուեցաւ:

Սերուիոյ սահմանն է հիւսիսէն Սլաւոնիա և Հունգարիա, արևելքէն Վալաքիա և Պուլկարիստան, հարաւէն Բրէզընստի և Հերսէքի գաւառները և արևմուտքէն Պոսնիա: Սերուիոյ երկրին տարածութիւնն է 16, 817 քառակուսի մղոն, և բնակչաց թիւն է իբր 1,400,000: Այս բնակչաց գրեթէ բոլորն ալ Սերուիացի են: Երկրին մէջ այլեայլ լեռանց շղթաներ կան, և լեռներէն շատերը խիստ անտառներով ծածկուած են:

Դանուբ և Սաւա Սերուիոյ հիւսիսային սահմանադրուիւն կը վազեն: Շատ դետեր Սերուիոյ մէջէն կը վազեն և կը թափին Դանուբ. առնոց մէջ գլխաւորներն են Տրինա, Մորաւա և Թիմիս: Սերուիոյ գլխաւոր քաղաքներն են Պելկրատ, որ Դանուբի և Սաւայի իրար խառնուած տեղը շինուած է և 1866ին ունէր 25,000 բնակիչ, Գրակուեւաց, Սիմենարիա, Իւժիցա և Շապաց:

Բարձր տեղերուն մէջ կլիման խիստ է, բայց հովիտներուն մէջ բարեխառն է: Դաշտերը շատ բարեբեր են, և կը հասցնեն արմուրք, ծխախոտ, պտուղ և քիչ բամբակ, բայց Սերուիոյ հարստութեան գլխաւոր աղբիւրներն են ձի, արջաւ, ոչխար և խոզ: 1872ին Սերուիայէն դուրս հանուած վաճառաց գինն էր 1,200, 000 լիրա: Հոն պատուական մետաղներ կան: Հասարակ զգեստներ չինելու համար գործածուած կտաւը կանայք կը գործեն: Հրազեններ և վառօդ կը չինուին կառավարութեան գործարաններուն մէջ, որ Գրակուեւաց քաղաքին մօտ են:

Սլաւ ցեղերուն մէջ Սերուիացիք ամենէն աւելի աշխույժ ցեղն են: Երկրագործներ առ հասարակ իրենց մշակած հողին տէրն են: Գլխաւոր Սերուիացիք Յունագաւան են: Սակայն Սերուիոյ մէջ կան նաև իբր 5,000 Կաթոլիկ, 1,500 Հրեայ և 400 Բողոքական, որ կրօնական ազատութիւն կը վայելեն: Բարձր դպրոցաց ծախքը կառավարութիւնը կ'ընէ, իսկ հասարակ դպրոցներուն՝ ժողովուրդը: Պելկրատի ճեմարանը 1869 ին համալսարան եղաւ: Սերուիա տարին 23,000 լիրա հարկ կը վճարէ Թուրքիոյ, և 1834էն ի վեր ինքնօրէնութիւն առած է: 1872ին Սերուիոյ և Բուլմանիոյ մէջտեղ թղթատարական դաշնագրութիւն մը հաստատուեցաւ, և 1874ին առևտրական դաշնագրութիւններ հաստատուեցան Բուսիոյ և Աւստրիոյ հետ: Սերուիա 1875ին սկսաւ իր անուամբ դրամ կոխել: Սերուիա քաղաքական գործակատարներ ունի Կ. պոլսոյ և Պուրքէշի մէջ, և շատ մը օտար տէրութեանց հիւպատոսներ կը բնակին Պելկրատի մէջ: 1869ին վերաքննուած սահմանադրութեան նայելով օրէնդրական իշխանութիւնը տրուած է Սգուրշիինայի կամ ազգային ժողովին, որ ամէն տարի Գրակուեւացի մէջ կը գումարի: Այս ժողովն ունի 134 անդամ, որոնց 101ը ժողովուրդը

կ'ընտրէ, և 33ը կառավարութեան կողմէն կը կարգուին: Մեծ Սգուրշիինա անուն ժողով մը, որ 500 անդամէ կը բաղկանայ, կը գումարուի ամէն անգամ որ գահը պարապ մնայ, կամ արտաքոյ կարգի դէպք մը պատահի: Ամէն Սերուիացիք որ 21 տարիքը լրացուցած են և կառավարութեան տուրք կու տան իրաւունք ունին քուէ տալու, և բայի կառավարութեան պաշտօնատարներէն և կղերականներէն բոլոր ընտրողք իրաւունք ունին Սգուրշիինայի անգամ ընտրուելու: Գաւառաց կառավարիչները կառավարութեան կողմէն կը դրուին, և գիւղերուն կառավարիչները ժողովրդեան կողմէն կ'ընտրուին: Ամէն գաւառի մէջ բարձրագոյն ատեան մը կայ, և բողոքոյ ատեան մը՝ Պելկրատի մէջ: Այս ատեաններուն մէջ դատերը հրապարակաւ կը տեւնուին, և դատաւորաց անկախութիւնն երաշխաւորեալ է սահմանադրութեամբ: Սերուիոյ մնայուն բանակը կը բաղկանայ 12,000 հոգիէ, բայց ունի նաև 150,000 ազգային զօրք: Քսանէն մինչև յիսուն տարեկան բոլոր կարող մարդիկ զինուորական ծառայութիւն ընելու պարտական են: Ազգային բանակին պաշտօնականները կը կրթուին զինուորական վարժարանի մը մէջ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՏՈՂԴՈՐ ՈՒՆՍԹԻ

Այս հոշակաւոր անձն որոյ դոյզնագիւտ հանձարն, անձանձիր աշխատութիւնն եւ անհամար բարեքներն զինքն համայն Տաճկաստանի ծանօթ ըրած էին, եւ որոյ քաղցր ու համեստ բնաւորութիւնը անոր հազարաւոր բարեկամներ շահած էին, իւր վաղահաս եւ ցաւալի մահուամբը դառն վիշտ եւ մեծ սուգ բերած է Տաճկաստանի վրայ:

Տոգ. Ուէսթի յիշատակը շատ երախտազէտ սրտերէ մինչեւ ցմահ պիտի չընջուի, եւ անոր անունն անոր հասուցած 20ի չափ աշակերտներուն միջոցաւ տարիներով պիտի յիշուի. բայց վայելուչ է նաեւ որ ամբողջ Հայ ազգը ճանչնայ այս բարեսէր անձին մատուցած ծառայութիւնները, եւ երախտագիտութեան բարի օրինակ մը թողու ապագայ սերունդին:

Արդ, առաջարկուած է Այնթապու

բժշկական վարժարանին հետ հաստատուելիք հիւանդանոցին մէջ Տոգ. Ուէսթի անուան նուիրեալ սրահ մը կառուցանել : Երեւելի անձանց անունները դարէ ի դար անմուտցող սրահներ այս մարդասիրական միջոցը նոր չէ : Լոնտոնայի ամենէն հին եւ երեւելի հիւանդանոցաց մէջ նշանաւոր անձանց, մանաւանդ բժիշկներու եւ վիրաբոյժներու, անուններուն նուիրեալ այլեւայլ մեծութեամբ սրահներ կան հիւանդաց համար : Մեր ազգին շահուն դէմ է իւր բարերարաց անուններն անյիշատակ թողուլ : Հայոց դրամական վիճակը չնրերը հարուստ եւ քաղաքակրթեալ ազգաց պէս իրենց բարերարաց համար պլանիւն արձաններ կանգնել. բայց մենք, Հայքս, կրնանք վերոյիշեալ եղանակաւ հիւանդանոցի մը կառուցմանը օգնել, Հայասէր եւ անձնուրաց օտարականի մը յիշատակը պահել եւ ասպագային մէջ Տոգ. Ուէսթի նման անխոնջ եւ հաւատարիմ գործաւորներ յառաջ գալուն քաջալեր կանգնել :

Քսանեւջորս հիւանդ պատասպարելու չափ մեծութիւն ունեցող սրահ մը, եւ այն սրահը զարդարելու համար պէտք եղած կահ եւ կարասիք երկու հարիւր լիւրայի մօտ գումարով մը կը պատրաստուին : Սրահին անունը եւ անոր ինչպէս կառուցուելը մարմարեայ տախտակի մը վրայ պիտի փորագրուի, եւ այն տախտակը սրահին մէջ կամ դրան վրայ պիտի հաստատուի. նոյնպէս Տոգ. Ուէսթի մեծ լուսանկար պատկերը սրահին մէջ պիտի դրուի : Այս խնդրոյն նկատմամբ Ամերիկա ալ գրեցի, եւ այն տեղի քանի մը բարեկամներէս յուսալի խոստումներ արդէն ընդունեցայ : Ամերիկա եղած հանգանակութեանց գումարն Աւետարների ընթերցողաց պիտի հաղորդուի ուրիշ առթիւ :

Այս գործը յաջողութեամբ ի գլուխ հանելու համար Տոգ. Ուէսթի աշակերտաց, որ Տաճկաստանի այլեւայլ կողմերն յաջողութեամբ կը գործեն, մասնաւոր գործակցութիւնը կը խնդրուի : Աւերորդէ ըսել թէ իւրաքանչիւր աշակերտ ոչ միայն իր քսակէն առատաբար օգնելու է, այլ եւ Տոգ. Ուէսթի Հայ ու Տաճիկ բարեկամներէն ալ սոյն նպատակին համար հաւաքումներ ընելու է :

Անտարակոյս եմ թէ կան մարդիկ որ Տոգդար Ուէսթի խնամօք առողջութիւն գտած են, եւ թէ եւ դրամով վճարած են Տոգ. Ուէսթի ծառայութիւնը, սակայն իրենց գտած օգնութեան համար խորին երախտագիտութեան զգացում մը կը կրեն իրենց սրտին մէջ : Ահաւասիկ յարմար պատեհութիւն մը այնպիսեաց իրենց շնորհակալութիւնն եւ յարգանքը յայտնելու :

Ձեռնարկութեանս նպատամատոյց ըլլալ ուղղող անձինք կրնան իրենց նուէրները ղրկել Կոստանդնուպոլիս, Ամէրիգան խան, Մր. Թ. Ա. Պօլտուխի, որ յանձնառու եղած է Տաճկաստանէն եղած հանգանակութիւններն ընդունել, եւ ժամանակ առ ժամանակ Աւետարների միջոցաւ պիտի հրատարակէ իր ընդունած ստակին գումարն եւ նուիրատուաց անունները :

Գ. ՀԵՔԻՄԵԱՆՅ ՍԻՆԵՆ

Լոնտոն, յունիս 14, 1876

ՄՈՒՇԷՆ ՆԱՄՍԿ ՄԸ

Ներկայ տարուոյս սկիզբէն ի վեր Տէրովը գործը դաշտիս մէջ առաջ կ'երթայ : Բաղքէս կէս ժամ հեռու Մոկունք գիւղին մէջ այս ձմեռ ամէն իրիկուն աղօթքի ժողովք կը լինէր, եւ այս ժողովքերուն այնչափ մարդիկ ներկայ կ'ըլլային որ ժողովատեղին ունկնդրաց միշտ նեղ կուգար : Թէ այս գիւղը, թէ Տէրգեւանք եւ թէ Հաւատուորիկ Լուսաւորչականք վարժապետ չունին այլ Հայ-Աւետարանական վարժապետներու քով իւրաքանչիւր գիւղի մէջ 50 էն մինչեւ 70 աշակերտ կը կարգան : Մեծ գործ մը ալ բացուեցաւ քաղքէս ժամ մը հեռու, Զրիկ անուամբ գիւղին մէջը իմարբերդէն գաղթող մեր եղբարց միջոցաւ : Այս գաղթող եղբարց մէջն էր իրենց գիւղին քարոզիչը, Պր. Յակոբ Գաբրիէլեանը, որ այժմ ինչու Ձեւիրմէ գիւղը հրաւիրուեցաւ քարոզչական պաշտօնով : Աւետարանի գործին հետ զոյգ կ'ընթանայ նաեւ հալածանք : Վերոյիշեալ գիւղին մէջ ալ բաւական ատելութիւն եւ թշնամանք առաջ եկաւ օտար եղբարց վրայ : Խեղճերը մինչդեռ ուրախութեան մէջ էին որ ձմեռունէն աղատած ըլլալով կարող պիտի լինէին իրենց գործերը տեսնելու, անմիջապէս Լուսաւորչական կղերականք եւ ազգատեաց իշխաններէն ուսանք գրգռեցին գիւղի մէջի հակառակ կուսակցութիւնը որ ջանան այդ խեղճ մարդիկ գիւղէն հանել : Կառավարութեան բողոքեցին եւ ըսին. « Այս մարդիկը խառնակիչ են, չենք ուզեր որ անոնք մեր գիւղին մէջ մնան. եթէ անոնք պիտի չելեն, հրաման ըլլայ որ մենք ելլենք : » Հետեւեալ օրն ալ եկեղեցւոյ բանալիները կառավարութեան բերին, եւ եղբարց անասունները իրենց անասուններէն զատեցին : Կառավարութիւնը ուղեց եղբայրներն այն գիւղէն հանել, սակայն եղբարք յայտնեցին թէ ուրիշ տեղ պիտի բողոքեն, եւ աւելցուցին թէ իրենք լաւ երկրագործներ են, եւ դաշտին համար իրենց պէս մարդիկ չափ հարկաւոր են որ տեղւոյն աղքատ ժողովրդեան երկ-

րագործական կեանքը ապահովայ : Կառավարութիւնը թէպէտ զանոնք գիւղը դարձուց որ գործերին տեսնեն, սակայն եղբարք թէ գիւղացւոց եւ թէ եպիսկոպոսաց մէկ չար հնարքով դարձեալ փորձանաց հանդիպեցան : Լուսաւորչականք Տաճիկ մը ոտքի հանեցին որ եղբարց մէկուն ծախու առած արտն անոր ձեռքէն առնէ, եւ գիւղացիք եկան սուտ վկայութիւն ըրին եւ ըսին թէ արտը Տաճիկն է : Սրտին տէրը չորս օր է որ բանտարկած են արտին գոչաններն անոր ձեռքէն առնելու համար :

Կառնին գիւղը, որ տեղէս կէս ժամ հեռու է, անցեալ ձմեռ օգնական մը կը նստէր : Այժմ օգնականը հոն չէ, բայց Հայ-Լուսաւորչական մը տղաք կը կարգացնէ : Այս վարժապետը ամէն օր մարդիկ բողոքեք կը ժողովէ եւ Սուրբ գիրք կը կարդայ, քաղցր եւ սրտաշարժ երգերէն ալ քաններ մեր եղբայրներէն սորված ըլլալով ի միասին կ'երգեն : Այս գիւղին մէջ շատ մը ալ գրեանք կը ծախուին :

Գրածախ եղբայր մը կայ, որ դաշտի ամէն մէկ գիւղ կը պատի, եւ շատ յաջող է այդ գործոյն մէջը : Ուր որ կ'երթայ զինքը սխառուով կ'ընդունին, սակայն մէկ քանի տեղեր վարժապետներու դրողութեամբ հալածուած է :

Տեղւոյս Աւետարանի գործը թէ եւ յամր կը շարժի, սակայն շատ մը յուսալից նշաններ ալ կը տեսնուին, որք կը ցուցնեն թէ ապագային մէջը Տէրը այս տեղը բաղմաթիւ ժողովուրդ պիտի ունենայ : Ամէն տարի կը տեսնուի որ հոս աւելի գիրք կը ծախուի, մանաւանդ Սուրբ գիրք : Շատ տուններու մէջ Աստուածաշունչ կը գտնուի, դպրոցներէն ուսանց մէջ ալ իբրեւ դասագիրք վարժապետներ աշակերտաց ձեռքը կուտան, եւ դիմադրութիւն չը տեսնուիր : Տեղւոյս հասարակութիւնը շատ կը յարգէ Աւետարանական գրութիւնը. անշուշտ կապ մը կայ որ գիրքնք կապած է : Անցեալ տարի մեծ առատաձեռնութիւն ցուցուցին տեղւոյս եղբարք ժողովարանի շինութեան մասին, քարոզչի ամսականին ալ մէկ չորրորդը կուտան :

Յուսալից նշաններէն մին ալ այս է, որ շատ չափահասներ կը բաղձան նոր կարգաւորանիլ : Բանինքը սորված են, եւ շատեր ալ նոր սկսած են :

Կը յուսանք որ Տէրը գլուխ պիտի հանէ իր գործը որ սկսեր է այս դաշտին մէջ, բայց ախա՜ս որ մշակներ քիչ են :

Վ. Ա. ԲԱՂԻԿԵԱՆ

Մուշ, յունիս 10, 1876

ԲԻՐԻՍՏՈՆԵՆԻԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ
(Աւետարանի 23 Բնութիւնը և շարժումները)

14.

Աւետարաններու արժանահասարակ ընթացիկ
հասարակ վիճակները

Այս վկայութիւններն այլևայլ են
և կը հանուին Հրէից, հեթանոսաց և
Քրիստոնէից գիրքերէն :

1. Հրէից գիրքէն վկայութիւնները : Թաւ-
մաւար, որ հաւաքածոյ է Հրէական
աւանդութեանց որոնց մէկ մասը
ժողովուած է Քրիստոնէական թուա-
կանին երկրորդ դարուն մէջ, յան-
ունէ կը յիշէ զՔրիստոս և անոր ա-
շակերտներէն ոմանք : Յիշեալ հին
Հրէական գրութիւնները կ'ընդունին
թէ Քրիստոս հրաշք գործեց, բայց
անոր սքանչելագործ զօրութեան
պատճառը, կ'ըսեն, այս էր որ Յի-
սուս ստիպած էր Աստուծոյ անճառելի
անունը շիտակ արտաբերել :

Անուանի Հրէայ պատմիչը Յովսե-
պոս, որ իր պատմութիւնը Քրիստոսէ
քիչ ետքը գրեց, կարեւոր վկայու-
թիւններ կուտայ : Անոր պատմու-
թեանը մէջ Աւետարանաց խօսքերը
ընդ բան մը չի գտնուիր, ընդհակա-
ռակն կայ շատ բան որ զանոնք կը
հաստատէ :

2. Հեթանոսաց գիրքէն վկայութիւններ :
Հռոմայեցի կուսակալը սովոր էին
խմայնել կայսերաց յիշուելու արժանի
ինչ բան որ կը պատահէր իրենց դա-
ւառներուն մէջ : Կուսակալներէն
տրուած անգղեկութիւնները չէին հրա-
տարակուիր, բայց Հռոմէական տէ-
րութեան գիւններուն մէջ կ'ար-
ձանագրուէին : Ապացոյց կայ որ Պի-
ղատոս այն ատենուան կայսեր գրե-
լով իմացուց Յիսուսի մահն ու յա-
րութիւնը, բայց մեր այս գրութեան
համառօտութիւնը չի ներքեր մեզ այս
ապացոյցին վրայ մանրամասն կեր-
պով խօսիլ : Հռոմայեցի պատմիչը
Տակիտոս, որ Քրիստոսի մահնունէն
իր 30 տարի ետքը գրեց, կը պատ-
մէ իր գրութիւններուն մէջ թէ ինչ-
պէս Քրիստոս ի մահ մասնակցեալ,
ինչպէս արագ բազմաճառ սկսան ա-
նոր հետևողները, և թէ ինչպէս ան-
խնայ կը հալածուէին և կը տանջուէին
Քրիստոնէացիք : Կայ նաև Պոնտոսի և

Բիւթանիոյ կուսակալէն Պլինիոսէ
գրուած նամակ մը առ Տրայանոս
կայսր Քրիստոսի խաչելութենէն իբր
70 տարի ետքը : Պլինիոս կը պատմէ
այս նամակին մէջ թէ Քրիստոնէայք
այնչափ բազմաքանակ էին անատեն որ
չէր գիտեր թէ ինչ պէտք էր ընել
անոնց :

Այս հեթանոս մատենագիրք բո-
լորովին կը հաստատեն իրրեւ ճշմա-
րիտ ինչ որ աւետարանիչք կ'ըսեն
Քրիստոնէութեան սկզբանը, արագ
տարածուելուն, առաջին Քրիս-
տոնէից յաակութիւններուն և անոնց
հալածուելուն և չարչարուելուն վրայ :

Հաստատական ապացոյցներ կը
գտնուին նաև Կեղոսի, Լուկիանոսի
և Պարփիլիի գրութիւններուն մէջ որ
Քրիստոնէութեան առաջին դարուն
մէջ Աւետարաններուն գէտ են :
Գտնուած են նաև հին գրամներ, մի-
տաղներ և արձանագրութիւններ որ
կը հաստատեն Աւետարանաց մէջ յիշ-
ուած այլևայլ գէպերը :

3. Քրիստոնէից գիրքէն վկայութիւններ :
Ամէն մարդ կ'ընդունի թէ, եթէ

ուներայիք Աւետարաններուն հրա-
տարակուած ժամանակը ծագելով իր
հարկը անաչառ մարդոց վկայու-
թիւնները որոցմէ ցուցուէր թէ Աւե-
տարանաց մէջ պատմուած գէպերն
իրօք տեղի ունեցան, Աւետարաննե-
րուն արժանահաստութիւնը մեծա-
պէս հաստատութիւն կը գտնէր : Ա-
մէն մարդ կ'ընդունի նաև թէ, եթէ
այն վկայութիւնները տուող մարդիկ
կրած ըլլային ամէն տեսակ հալա-
ծում, նոյն իսկ մահ, ի հաստատու-
թիւն իրենց վկայութեանցը, անոնց
վկայութիւնը կրնար իբրեւ վաւերա-
կան ընդունուիլ :

Արդ, ունինք այսպիսի վկաներ որ
կը խօսին ինչպիսի արժանահասա-
տութեան Աւետարանաց : Այս վկա-
ներուն խօսքերն արդարեւ գրուած
չեն, բայց այնպէս պոպոզ են որպէս
թէ անոնց ձեռքովը գրուած և ստո-
րագրուած ըլլային : Հաղարաւոր մար-
դիկ որ, ինչպէս պատմութիւնը ստու-
գիւ կը ցուցնէ, ընդունեցան Քրիստո-
նէութիւնը Յիսուսի խաչելութենէն
քիչ տարիներ ետքը, ընդունած չէին

ըլլար զայն, եթէ Աւետարանաց մէջ
պատմուած գէպերուն ճշմարտու-
թեանը վրայ աղէկ համոզուած չըլ-
լային : Յիշեալ մարդիկ այն ժամա-
նակ Քրիստոնէութիւնն ընդունելով
ոչ հարստութիւն կը ստանային, ոչ
պատիւ և ոչ ուրիշ բարիք մը, ապա
հարկաւ անոնք Աւետարաններուն
ճշմարտութեանը վրայ անկեղծ և
զօրեղ համոզմանէ մը միայն շար-
ժեալ Քրիստոնէայ եղան : Ուստի ով
որ թաղուց հայրենիք, ազգականներ,
բարեկամներ, նա մանաւանդ մահ
անգամ յանձն առաւ Քրիստոնէու-
թեան համար, նովին գործով վկայած
է շատ համոզիչ կերպով թէ արժա-
նահատուկ կը համարէր Աւետարան-
ները :

4. Հասարական փաստեր որ նոյն իսկ
Քրիստոնէութեան պարօններէն յառաջ կուգան :

Ուրիշ կրօնք մը երբեք չտարած-
ուեցաւ այնպիսի միջոցներով, ոչ ալ
յողովանակ կանգնեց այնպիսի թըշ-
նամեաց վրայ, ինչպէս Քրիստոնէա-
կան կրօնքը : Եթէ կ'ընդունինք Աւե-
տարաններն իբրեւ ճշմարիտ պատմու-
թիւն, անատեն կը մեկնուին Քրիս-
տոնէութեան ծագման հետ կապակ-
ցեալ բոլոր գէպերը, զոր օրինակ
անոր արագ տարածումը և հզօր
ու երկար ազդեցութիւնն աշխարհիս
վրայ : Եթէ ընդհակառակն, Աւետա-
րանները չենք ընդունիր իբրեւ ար-
ժանահատու պատմութիւն, անատեն
յիշեալ գէպերը կը մնան անմեկնելի
և աշխարհիս վրայ ամենէն մեծ իմա-
ցական և բարոյական շարժման ծա-
ղուկը և յառաջացումը : Կ'ըլլան ա-
ռեղծուած մը որ ոչ լուծուած է և
ոչ պիտի լուծուի :

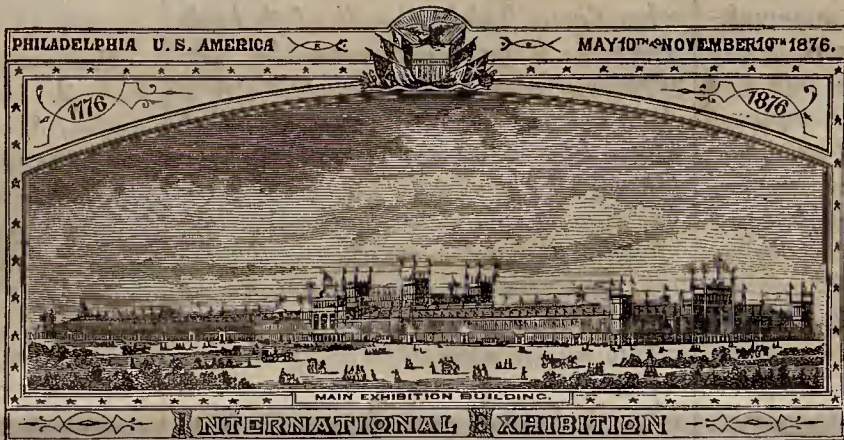
Մինչև ցարդ համառօտիւ մէջ բե-
րինք քանի մը փաստեր ցուցնելու
համար թէ աւետարանիչք կարող և
անկեղծ մարդիկ էին, և թէ քաջ
տեղեակ էին այն գէպերուն որոնց
պատմութիւնը կ'ընեն : Յիշեցինք նաև
թէ աւետարանչաց վկայութիւնը կը
հաստատեն Հրէայ, հեթանոս և Քրիս-
տոնէայ մատենագիրքը : Այս այսպէս
ըլլալով, մենք ինչ ընելու ենք : Իբրեւ
բանաւոր մարդիկ կամ պարտինք ընդ-
ունել այն ապացոյցներն իբրեւ գո-
հացուցիչ : և կամ պարտինք հերքել
զանոնք ուրիշ աւելի զօրեղ ապացոյց-
ներով :

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՆ
ԱՐՈՒԵՍԱՀԱՆՂԵՍԻՐ

Աւետարեան նախընթաց թիւերուն մէջ Ամերիկայի արուեստահանդէսին վրայ քանի մը տեղեկութիւն տուինք։ Բայց հիմա արուեստահանդէսին շէնքերէն հինգ հատին պատկերներն ընդունած ըլլալով, անոնց հետ կ'ուզենք ընթերցողաց ուշադրութեանն արժանի տրիշ տեղեկութիւններ տալ յիշեալ հանդիսին վրայ։

Կ'ուզենք յիշել նախ կարգաւ ընդհանուր արուեստահանդէսները որ մինչեւ ցարդ եղան Եւրոպա և Ամերիկա։ Առաջին արուեստահանդէսը եղաւ Լոնտոն 1851 ին։ Շէնքերը 80 արտավար տեղ բռնած էին, և իբր 300,000 Անգլիական լիրա ծախք եղաւ անոնց համար։ Երկրորդ արուեստահանդէսը եղաւ Նիւ Եօք 1853 ին, և շէնքերը կը գրաւէին 23 արտավար, և 100,000 Անգլիական լիրա ծախք եղաւ։ Երրորդը եղաւ Բարիզ 1855 ին, ասոր ալ շէնքերը կը բռնէին 120 արտավար, և 800,000 Անգլիական լիրա ծախք եղաւ։ Չորրորդն եղաւ զարձեալ Լոնտոն 1862 ին, շէնքերը կը բռնէին 96 արտավար տեղ, և աւելի քան 400,000 Անգլիական լիրա ծախք եղաւ։ Հինգերորդը եղաւ Բարիզ 1867 ին, շէնքերը կը բռնէին 160 արտավար, և ծախք եղաւ 900,000 Անգլիական լիրա։ Վեցերորդը եղաւ Վիեննա 1873 ին, շէնքերը կը բռնէին 200 արտավար տեղ, և իբր 2,000,000 Անգլիական լիրա ծախք եղաւ։ Այժմու արուեստահանդէսն է Ֆիլադելֆիա, 240 արտավար տեղ կը բռնէ, և ծախքն է իբր 1,750,000 Անգլիական լիրա։

Արտաքին կառավարութիւնները, որ Միացեալ Նահանգաց նախագահին հրաւերն ընկալան մասնակից ըլլալու արուեստահանդէսին, և դորձակալներ զրկեցին վերակացութիւն ընել իրենց հպատակաց կողմէն զրկուած վաճառաց վրայ, հետեւեալներն են.

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՐՈՒԵՍԱՀԱՆՂԵՍԻՐ ԳԼԽԱՌՈՐ ԵՒՆԲԸ

Արճէնգին կոչուած հանրապետութիւնը, Աւստրալիա, Աւստրիա, Բելգիա, Պոլիւիա, Պրազիլիա, Գանատա, Չիլի, Չին, Տանիմարգա, Էգուատոր, Եգիպտոս, Գաղիա և Ալճէրիա, Գերմանիա, Մեծն Բրիտանիա, Կուադալուպա և Սալուատոր, Հավա, Հաիթի, Հոնտուրաս, Ունկարիա, Իտալիա, Ճաբոն, Լիպերիա, Մէլսիդոյ, Հոլանտա, Նիդարլանդա, Նորուեկիա, Պարսկաստան, Բերու, Բորդուկալ, Բուսիա, Սիամ, Սպանիա, Շուեա, Թուրքիա, Թուրքիա, Գոլուպիա, Վենեսուէլա։

Ասոնցմէ կը տեսնուի որ Ֆիլադելֆիան արուեստահանդէսն արդարեւ ընդհանուր է։ Յիշեալ կառավարութիւններէն ոմանք ստակի մեծ գումար ծախք ընելով իրենց հպատակներուն օգնեցին վաճառք զրկելու, և յատուկ շէնքեր կառուցին։ Անգլիա ծախք ըրաւ 50,000 լիրա, Գաղիա՝ 25,000, Գերմանիա՝ 35,000, Աւստրիա՝ 15,000, Սպանիա՝ 30,000, Ճաբոն՝ 120,000։ Դիտողութեան արժանի է որ Ճաբոն գործերով ընդգլխաւ առեւտրական հաղորդակցութիւն ընել տրիշ ազգաց հետ, բայց հիմա դրեթէ այնչափ ծախք կ'ընէ այս արուեստահանդէսին որչափ Գաղիա, Անգլիա, Գերմանիա և Աւստրիա միահաղոյն։

Ամերիկայի գրեթէ բոլոր նահանգները զրկեցին իրենց կողմանէ գործակալներ, և նահանգներէ շատերը յատուկ շէնքեր կանգնեցին։ Այս շէնքերէն ոմանց համար կ'ըսուի թէ ճարտարագործ և շատ զարդարուն են։

Եօթը շէնք կան որ մէյմէկ զառ արուեստահանդէս ըսուելու արժանի են։ Այս շէնքերէն հինգ հատին նկարագրութիւնն եղաւ 1875 ի Աւետարեանին 43 թուոյն մէջ։ Վերի պատկերը կը ցուցնէ արուեստահանդէսին գլխաւոր շէնքը որ երկաթէ և ապակիէ է, Գրեթէ 1,900 տար երկայն է, և կը բռնէ իբր

80 արտավար տեղ, «Գլխաւոր շէնքին վրայ լինէ կրնամ դրել», կ'ըսէ թղթակից մը, և կը պատասխանէ։ «Չարմանալի հաւաքածոյ է աշխարհիս ընդհանուր մարդկային ազգին այլ և այլ արուեստական գործերուն»։ Այս արուեստահանդէսն արդարեւ մեծ է և հոյակապ հոն զրկուած նիւթերուն թէ զանազանութեանը և թէ գերազանցութեանը կողմանէ։ Սպանիա զրկած է հոն պէս պէս ընտիր արուեստական գործուածներ, և այսու կը ցուցնէ թէ Սպանիոյ մէջ քաղաքային պատերազմը խաղաղութեան շէնք արուեստագիտութիւնը։ Աւստրիա, Գաղիա, և Իտալիա զրկած են այնպիսի բաներ որ շատերուն ուշադրութիւնը կը գրաւեն, բայց Ճաբոնէն զրկուած բաները կը գերազանցեն ուրիշ երկիրներէն զրկուածները։ Ճաբոնցոյ պատմական հաւաքածոյն կը ցուցնէ անոնց երկրին պատմութիւնը։ Ճաբոնցիք զրկած են ոչ միայն իրենց ամենէն մաքուր արուեստական գործուածները, այլ նաեւ այն երկրին բնական բերքերուն ընտիրները։ Անոնց հանքերուն հաւաքածոյն կատարեալ է։ Դպրոցի այլեւայլ տեսակները, մինչև աշակերտաց ամէն օրուան ուսման եղանակները ցուցուած են։

ԱՌԵՏԱԲԵՐԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Անցեալ գեղատեմքերի մէջ լրագրի համար հրաման ընդունեցանք այս անուն տնձէն։ Նամակին մէկ կողմը գրուած էր ուրիշ տնձէ մը «Ասոնց երկուքը զրկեցէք այս ինչ գիւղ» և մենք զրկեցինք ըստ հրամանին։ Երկու ամիս ետքը ուրիշ նամակ մը ընդունեցանք որ կ'ըսէր թէ սխալ էր այն երկու թերթին այն ինչ գիւղը զրկել, և մենք բոլորն ալ զրկեցինք յիշեալ տնձին։ Երկու ամիս ետքը նամակ մը եկաւ նոյն տնձէն

որ կ'ըսէր, «Ես 9 լրագիր ապսպրեցի, դուք ինծի նախ 7 հատ զրկեցիք, և ապա 9 հատ. բայց այն երկու բաժանորդները որ ի սկզբան չընդունեցան իրենց թերթերը՝ լրագիրներն առնել չեն ուզեր, այսուհետեւ 7 օրինակ միայն զրկեցէք:» Սկսանք 7 հատ զրկել: Շատ չանցաւ ուրիշ նամակ մը եկաւ նոյն անձէն որ կ'ըսէր. «Աւետարան ինչո՞ւ համար այսչափ նեղութիւն կը պատճառէ ինծի. եօթը Աւետարաններուն մէկը ծածկերէն պիտի ըլլար, վեց հատը միայն Հայերէն:» Այս նամակին համեմատ սկսանք վեց օրինակ Հայերէն, և մէկ օրինակ թուրքերէն շարժական Աւետարան զըրկել՝ փոխանակ եօթը օրինակ Հայերէն շարժականներուն:

Այս մէկ դէպքը չէ. շատ անգամ կը պատահի որ նամակ գրողներուն կողմէն փոքր անհոգութիւն մը նեղութիւն կը պատճառէ թէ նամակը գրողին և թէ մեզի: Վերոյիշեալ անձին լրագիրներուն փոփոխութիւնը մեզի ողջ ստակով և՛ դահեկանի եղաւ, քանզի վերոյիշեալ անձը չուզեր վճարել երկու օրինակին դադարէն առաջ զրկուած թերթերուն ստակը և անոնց համար տրուած նամակաւան ծախքը: Այս կերպով Աւետարանը հարկւրաւոր դահեկաններ կը կորսնցնէ տարին: Լրագրին գինը հիմա այնպէս նուազ է որ, տարին քանի մը հարիւր դահեկան այս կերպով կորսնցնել յանձն չենք կրնար առնել: Ուստի կը խորհինք այսպիսի կորուստներու առաջն առնել, և միւսք ունինք այսուհետեւ մարդու մը լրագիր չըրկել. բայց երբ բաժանորդութեան գինը կանխիկ մեր կամ մեր գործակալաց ձեռքը հասած է: Ասիկա պիտի ստիպէ իւրաքանչիւր ոք շատ զգուշութիւն ընելու լրագիր ապսպրելու համար գրուած նամակաց: Ինչպէս կը կարծենք, եթէ Աւետարանը կարգաւ կ'արժէ, կ'արժէ նաեւ անոր ստակը կանխիկ վճարել:

Փ Ո Ւ Շ

Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ մանչև աղջիկ տղայք փոքր ըլլալով մեծ օգուտ մը չեն կրնար ընել: Բայց Աստուած աշխարհիս վրայ մեծամեծ գործեր կատարելու համար քան զտղայս փոքր գործիքներ ձեռք կ'առնէ:

Շատ տարիներ առաջ Դանիացւոյ մեծ բանակ մը յարձակեցաւ Սկով-

տիոյ վրայ: Դանիացիք մեղմով ելան ցամաքը, և կը պատրաստուէին գիշերայն յարձակիլ Սկովտիացի զօրաց վրայ: Սկովտիացիք բանակ կազմած էին, և աստեղկայ գիշեր մը լուսթեամբ կը քնանային առանց կասկածելու մօտալուտ վտանգէն: Դանիացիք բոլորովին առանց ազմկի մօտենալու համար անոնց, կու գային բոկոսն: Բայց երբ մօտ եկան Սկովտիացւոց որ քնոյ մէջ էին, դժբախտ Դանիացի մը ֆլու Բուֆ մը վրայ կոխեց և խփոյն պոռաց ցաւէն: Այս ձայնը փողի հնչման պէս թնդացուց քնոյ մէջ ընկղմեալ բանակը: Սկովտիացի զինուորը յական թօթափել արթնցան, և իւրաքանչիւր իր զէնքն առնելով յարձակեցաւ Դանիացւոց վրայ որ յաղթուելով վաճառեցան: Այն ատենէն ի վեր փուշն ազգային նշան եղաւ Սկովտիացւոց:

Աստուած մեր մէջէն փոքրագոյններուն և խոնարհագոյններուն համար անգամ դործ ունի: Ապա մեր մեծ հոգը թող ըլլայ գիտնալ թէ Աստուած ինչ գործ կ'ուզէ մենէ, և այն գործը կատարել մեր բոլոր զօրութեամբը:

Ա.ԶԴ. Ա.Ռ. ՀՈՂԱԳՈՐԾՍ

Դադիոյ երկրագործական աշատօնայն մօտերս հետեւեալ յայտարարութիւնը հանեց երկրագործաց:

Ոգնիները մի սպաննէք: Ոգնին կ'ուտէ փոքր վալրի մուկերը, խղունջները և հոյնի մէջ գտնուած որդերը որոնց բոլորն ալ վնասակար են երկրագործութեան:

Խլուրդներն ալ մի սպաննէք: Խլուրդները շարունակ կ'ուտեն տունիկերուն վնաս տուող միջատները: Թէպէտ խլուրդները անկոց արմատները կը փորեն, բայց ասկէ վնաս չի դարանկոց: Խլուրդներուն ստամոքսին մէջ երբէք անկային կերակուր մը չգտնուեցաւ:

Կրաներն ալ մի սպաննէք, ասոնք ժամը 20 կամ 30 միջատ կը սպաննեն:

Թռչունները մի սպաննէք: Թռչուններն են միայն որ միջատներու դէմ կը պատերազմին և միշտ կը յաղթեն անոնց, ծառերէն թրթուրները կը ջնջեն, և օգնական են հողագործաց: Տղայք թող չաւրեն թռչնոց բոյները:

Ամէն տեղ և անխնայ սպաննեցէք ոսկի եղնակ կոչուած միջատը և սպիտակ որդը որմէ կ'ելլէ ոսկի եղնակը. այս երկուքը մահացու թշնամի են երկրագործութեան:

Մ Ե Խ Ա Կ

Առուառւորի մէջ մեխակ անուամբ ծանօթ նիւթը ծաղիկն է մշտադալար ծառի մը որ դափնւոյ կամ սարդենւոյ կը նմանի ըստ երեւութին: Այս ծառին բուն տեղը Մուրքեան կղզիներն են, բայց ուրիշ տաք կլիմաներ ալ տարուած է, և առատօրէն կը մշակուի Ամերիկայի այրեցեալ գօտւոյն երկիրներուն մէջ: Տունիկն ծաղիկները մանր և փունջ փունջ են ճիւղերուն ծայրերը: Հասարակօրէն գործածուած մեխակները յառաջ քան զբացուիլն ժողվուած և դեռ կանանչ կոկոններ են: Ասոնք ժողվուելէն ետքը փայտի կրակի ծուխին կը ցուցուին, և ապա առնին մէջ կը չորցուն: Իւրաքանչիւր մեխակ ունի բոլորակ գլուխ մը որ կը բազկանայ ծաղիկն չորս տերեւակներէն և դեռ ահա սերման անօթներէն: Եթէ մեխակը քիչ մը ատեն թրջոց դրուի տաք ջրոյ մէջ, կը կակղի, և կոկոնը կը բացուի: Մեխակին հոտը շատ խիստ և համեմային է, համա ալ կծու է, և երկայն ատեն կը մնայ բերանը: Այս հոտը և համը յառաջ կու գան տեսակ մը իւղէ զոր ունի մեխակը: Երբեմն այս իւղը կ'առնուի և ապա կը ծախուի, և անկաւ կը տկարանայ:

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

Մենք յառաջագոյն ծանուցինք Աւետարանի ընթերցողաց թէ, դարնան եղանակին վաճառ մէջ 15 կամ 20 անգամէ բաղկացեալ Աւետարանական եկեղեցի մը կազմուելու յոյս կար: Հիմա բերկրութեամբ սրտի կ'աւետենք որ Աստուած մեր այն սրբազան բաղձանքը լեցուց, Բստ Լատ. մայիս 14 ին, կիրակի օր, ի ներկայութեան մեծ բաղձութեան եկեղեցին կազմուեցաւ տասն անգամով, որոց մին իգական սեռէն է: Բստ մեր տեսութեան 16 անձինք կային որ յարմար էին եկեղեցւոյ անդամ ընդունուելու, բայց մեր որոշած անձերէն մէկ քանին գիրենք անարժան համարելով կամաւ հրաժարեցան, սակայն հաւաստի եմ թէ, անոնք վաղ կամ անագան օրն նորոգ կազմեալ եկեղեցւոյ պիտի յարին:

Աւետարանի ընթերցողներէն թախանձանօք կը խնդրենք որ երբ չնորհաց Հօր աթոռին դիմեն, յատկապէս հայցեն այս նորակազմ եկեղեցւոյն համար, որ թուով եւ շնորհով աճի, եւ ըլլայ քաղցրահոտ բուրաստան մը, եւ այս լայնածաւալ երկրիս մէջ իւր անուշ հոտերը բուրբ մարդիկ ի կեանս առաջնորդելու:

Վ. Գ. ԳԵՈՐԳԵԱՆ

Վան, յունիս 1, 1876

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յունիս 22 ըստ Յուն., և յուլիս և ըստ Լատ. 1876

ՆԱԽԸՆԹԱՅ ԱՄՍՈՅՆ ՎՐԱՅ ՀԱՆԴԵՍ

1876 տարւոյ յունիս ամիսը ներկայ սերունդէն երկար ատեն պիտի յիշուի զարմանալի դէպքերուն պատճառաւ որ այս ամսոյս մէջ տեղի ունեցան: Այս ամսոյս մէջ հրատարակուած կայսերական խաթիւը կը հրամայէ նոր օրէնքներ դնել որ Թուրքիոյ ժողովրդեան վիճակը փոխելու նպատամատոյց պիտի ըլլան. Թուրքիոյ պատմութեան մէջ առաջին անգամն է, որ այս ամսոյս մէջ դահակորոյս թագաւոր մը իր ձեռք իր կենաց վախճան առաւ. վերջապէս, այս ամսոյս մէջ էր որ ամէն ազգ և ժողովուրդ սարսափահար եղան, երբ լսեցին որ այս երկրին նշանաւոր մարդերէն երկուքը խորհրդի սենեկի մը մէջ վատ դաւաճանի մը ձեռք սպաննուեցան: Սակայն հակառակ այս ամսոյս մէջ տեղի ունեցած եղբրական դէպքերուն, Թուրքիա իրաւունք ունի ուրախանալու որ աւելի աղէկ վիճակի մը մէջ կը գտնուի յունիս ամսոյ վերջերն, քան որչափ չէր յուսացուէր մայիսի վերջերը:

Ստոյգ է թէ Թուրքիա Սերուիոյ հետ պատերազմի բռնուելու վտանգի մէջ կը գտնուի, և այս թեթեւ բան չէ: Բայց Եւրոպական տերութեանց Թուրքիոյ ներքին գործոց միջամտելու միաբանութիւնը խզուեցաւ, Հէրսէքի և Պոստիոյ ապստամբը հանդարտ կը մնան, և թերեւ զգուշութեամբ խորհուրդ կ'ընեն հնազանդելու կայսերական կառավարութեան, և կայսերական բանակն առջինէն աւելի բազմաթիւ և աւելի աղէկ սպառազինեալ է այս ամսոյս մէջ: Վեհ Սուլթանը յայտնեց թէ ժողովրդեան բարօրութեան և հանգստեան փափաքող է, և նորին վեհափառութեան ըրած խոհական խնայութիւններն ամենուն յոյս տուին թէ ուրիշ միջոցներ ալ ձեռք պիտի առնուին, որք կարող պիտի ըլլան երկիրը դրամական անձկութենէն ազատելու: Այս ամենուն վրայ Անգղիոյ կառավարութեան ներկայ ընթացքը վրաստահութիւն կուտայ որ Թուրքիա օտարաց ճնշման պիտի չենթարկուի, մինչդեռ պաշտօնեայք նոր օրէնքներ կը պատրաստեն:

Չենք ուզեր ըսել թէ Թուրքիա դժուարութենէ և վտանգէ բոլորովին ազատ է: Եւրոպայէն առնուած լուրերը կը ծանուցանեն թէ հնար և

թերեւ հաւանական է որ ընդհանուր պատերազմ մը ծագի: Սակայն հիմա Թուրքիա իր բազմին տնօրէնն է: Յունալի է թէ նոր օրէնքները, զոր պաշտօնեայք կը պատրաստեն, պիտի տան ամէն հպատակաց անաչառ և հաւասար արդարութիւն, պիտի վերցնեն հարստահարութիւններն որ կը գործուին տուրքերու հաւաքման ատեն, երկրին եկամուտը հասարակաց օգտին պիտի ծառայեցնեն, դաստիարակութեան և ուրիշ միջոցներով պիտի ծաղկեցնեն ժողովրդեան վիճակը, և, առանց ժողովրդոց կրօնական ազատութեան դպչելու, անոնց ամենուն մէկ քաղաքական ազգ մը կազմուելուն պիտի նպաստեն: Վերն ըսինք թէ հիմա Թուրքիա իր բազմին տնօրէնն է: Եթէ նոր օրէնքները վերցնելու ազատական մտքով դրուին, այն ատեն ոչ միայն Անգղիա, այլ Եւրոպայի բոլոր ճշմարիտ ազատասէր կառավարութիւնները Թուրքիոյ հետ պիտի ըլլան, և դէմ պիտի դնեն որ և իցէ կառավարութեան որ կ'ուզէ միջամտել:

Սակայն կը խրատենք մեր ընթերցողներն որ համբերող ըլլան, մինչ կը տեսնեն որ կառավարութիւնն նոր օրէնքներ կը պատրաստէ երկրին չորէքը հեռացնելու և բարիք բերելու համար: Օրէնքը հիմն է միայն, այն հիման վրայ չէնք շինել ծանր ծանր յառաջ կ'երթայ: Անգղիա 600 տարի առաջ առաջին անգամ օրէնք դրաւ ժողովրդեան կամօք թագաւորաց իշխանութիւնը չափաւորելու: Այս օրէնքէն յառաջ եկաւ ազգային ժողովը, բայց օրէնքը հրատարակուելէն յիսուն տարի ետքը հազիւ կարելի եղաւ ազգային ժողով կազմել, և հարիւր տարի ետքն էր որ թագաւորը հաւանեցան ժողովրդի հետ երեսփոխանաց հաւանութեամբ միայն տուրք դրուելու և օրէնք պատրաստուելու: Հազիւ հարիւր տարի կայ, որ Անգղիա ներկայ ազատութիւնը ձեռք ձգած է: Հիմա Թուրքիոյ չորս կողմը պատող քաղաքակրթութեան ազդեցութիւնները նպաստաւոր են արագ յառաջադիմութեան, սակայն մենք յիշելու ենք որ օրէնքներ դնելով կարելի չէ հոս մէկ օրուան կամ մէկ տարուան մէջ ձեռք ձգել ապահովութիւն և խաղաղութիւն որ կամաց կամաց մեծցած և յառաջ եկած են ուրիշ երկիրներու մէջ: Ժողովուրդը դո՛ւ ըլլալու է, երբ կը տեսնէ որ զեղծումները կամաց կամաց մէջտեղէն կը վերցուին: Ժողովուրդն ալ

աշխատելու է վերանորոգութեան գործոյն մէջ կառավարութեան աջակից ըլլալու, և հոգ տանելու է դաստիարակութեան և ուրիշ ամէն միջոցներու որովք միտքերը կը մշակուին: Տգէտ մարդիկ չեն դիտեր որ ազատութիւն ձեռք բերելու համար նախ իրենք զիրենք կառավարելու վարժուելու են, բայց դիտութիւնը կը պատրաստէ զմարդիկ ազատութիւնն ըստ արժանոյն գործածելու, և Աստուծոյ օրէնքներէն մին ալ այս է, որ խմաստուն ժողովուրդք և անոնց իշխանները միանգամայն զօրաւոր, հարուստ և երջանիկ կ'ըլլան:

Յունիս ամսոյ մէջ Եւրոպայի քաղաքագէտք ալ ընդհանրապէս Թուրքիոյ դէպքերով զբաղեցան:

Բուսիա, Թուրքիոյ գործոց միջամտելու մտքը կորցադափ իշխանին պատրաստած ծանուցագրին համար Եւրոպական տերութեանց հաւանութիւնն առաւ, բայց այն ծանուցագիրը Բ. դրան չմատոյց, ըսելով որ, եթէ Սուլթան Մուրատայ հրամայած բարեկարգութիւնները գործադրուին, իր խորհուրդներն ալ կատարուած կ'ըլլան:

Անգղիա, որ պատերազմի պատրաստուած է, կ'ըսէ թէ իր նպատակն է խաղաղութիւնը պահպանել: Անգղիոյ գլխաւոր թերթերէն ոմանք ծանր կերպով կը դատապարտեն իրենց կառավարութիւնը 1856ի դաշնագրութիւնը պաշտպանելուն համար: Անգղիոյ կառավարութիւնը զինքն արդարացնելու համար յոյսը դրած է այն բարեկարգութեանց վերայ, որ կը յուսացուի թէ պիտի կատարուին Թուրքիոյ վարչութեան մէջ:

Աւստրիա աւելի քան 200,000 զօրք գումարած է իր հարաւային գաւառներուն մէջ, և կ'ըսէ թէ պատերազմ ընել չուզեր: Դժուար է որ Աւստրիա պատերազմ ընէ, մինչդեռ իր ժողովուրդը բաժնուած է: Մէկ կողմանէ Հունգարիա չթողուր որ Աւստրիա Թուրքիոյ դէմ պատերազմ ընէ, իսկ միւս կողմանէ Խրուազիա և Դաղմատիա կ'ապստամբին եթէ Աւստրիա Սերուիոյ կամ Սերուիոյ բարեկամաց դէմ պատերազմ ընէ:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հոպարթ փաշայի հրամանատարութեան տակ գտնուող նաւատորմիչը Միջերկրական ծովին մէջ չըջան պիտի ընէ, ուստի անցեալ հինգշաբթի օր երեք զրահաւոր նաւ Պոլսէն ճամբայ ելան երթալ միանալու այն նա-

ւերուն հետ, որ արդէն զրկւած են Զմիւռնիստ և Թեոփոնիկէ : Նոյն օրը Հոպարթ փաշա ալ իւր անձնական քարաւոր իւթիւններն Արիստոփանէֆէնիսին հետն առնելով շտապօրէն նստաւ նաւատորմին գլխին երթալու համար :

— Իսթիգլալ լրագիրը Թուրքիոյ ներքին վիճակին վրայ յօդուած մը հրատարակելով կըսէ թէ, Թուրքիոյ վեհապետն ոչ ոս այնպիսի անհատ մըն է որ իր ժողովուրդէն բաժանեալ է և ժողովուրդին զօրութիւնը կը փոսնէ իրեն համար : Այլ Թուրքիոյ վեհապետն հիմա այնպիսի անհատ մըն է, ոյլ 40,000,000 ժողովուրդէ բաղկացեալ մարմին մըն է, և այնչափ զօրաւոր է որչափ զօրաւոր է իր ժողովուրդը, Իսթիգլալ կըսէ թէ մօտեւոր պատահած մեծ փոփոխութեան արդիւնքը մէկէն ի մէկ տեսնելու ածաղարեւը չէ : Կան յիմարներ որ կը սպասեն թէ հինգ դարուց մէջ կամաց կամաց Թուրքիոյ դուռնի եկած չարքը տաննահինգ օրուան մէջ անհետ ըլլան, բայց տեսնելով որ իրենց յուսացածին պէս չըլլար գտնուալ կը սկսին : Այս գտնուածները գրգռողներն անոնք են, որ կը ջանան վեհապետին և ժողովրդեան միացումը խափանել և Թուրքիոյ կործանել : Ասոնք այն անձինքն են, որ կը ըսեն թէ կառավարութեան փոփոխութիւնը միայն խօսքներու և սօփիստներու ջանքովն եղաւ : Իսթիգլալ իր յօդուածը կը վերջացնէ ըսելով. «Այս, խօսքներ, սօփիստներ և մտքներ, դուք շատ բան ըրիք, բայց ըրիք հրահանգով մը զոր ձեր ունեցածէն աւելի մեծ խոհմտութիւն մը, իմաստութիւն մը և փորձառութիւն մը տուին ձեզ : Եւ եթէ չէք ուզէք ձեր յաղթութեան արդիւնքը կորսնցնել, այն հրահանգը պահելու էք մինչև ցվախճան : Խորհեցէք որ եթէ Թուրքիա միւս անգամ ևս ինչոյ այն վտանգին մէջ որմէ Աստուած զանի աղատեց, ոյլ ևս պիտի չկարենայ կանգնիլ : Աստուած ընաւ պարտաւոր չէ օգնել այնպիսեաց, որ յիմար և ապերախ ըլլալով չեն կրցած օգուտ քաղել այն վերջին օգնութենէն զոր Աստուած անոնց տալ հաճած է : Ձեր թշնամիք խնդալով պիտի ըսեն. Թուրքիա զառանցանայ մէջ կարծեց թէ պիտի վերականգնի, հիմա զառանցանքն անցաւ, կեանքն ալ անոր հետ անհետացաւ, եկէք ժառանգութիւնը բաժնենք : »

— Եղիպտոսէն Ահմէտ պէյ անուն պաշտօնակալ մը Պոլիս եկաւ խրատին կողմէն վեհ. Սուլթանին դահաւալութիւնը շնորհաւորելու :

— Լրագրաց տուած տեղեկութեանը նայելով, Հերսէքի, Պոսնիոյ, Վիտինի, Նիշի, Եէնի-Պաղարի և Շգօտարայի կողմերը գտնուած զօրաց թիւն է 112,037, Կ. պոլսոյ զօրաց թիւն է 10,000, Արշիպեղագաւի, Սուրիոյ և Անատոլի կողմերը գտնուած զօրաց թիւն է 84,000, Քիւրտիստանի եւ Սուրիոյ պահեստի վերջապահ (թալի) զօրաց թիւն է 45,000 : Ուստի եւ զէնքի տակ գտնուած զօրաց ամբողջ թիւն է 251,037 :

— Դանուբի մէջ գտնուած Օսմանեան նաւատորմիկը կը պատրաստուի դէպ ի Սերուիոյ կողմերն երթալու :

— Պուլիարիստանէն առնուած նամակները կը ծանուցանեն թէ, կառավարութիւնը պաշտ արգելադրեալ և Ձեքքէնքերուն յափշտակած արջառներն և ինչքերը ետ դարձնելու ապայ այն դիւղացոյ որ ապստամբութեան մասնակից եղած չեն :

— Սերուիա կը սպասէ որ կայսերական կառավարութիւն այլևս չհամբերելով անոր բռնած ընթացքին իր զօրաց հրաման ապահովման համար անցնելու : Սիւլան իշխան իրաւացի պատճառ չունի իր վեհապետին դէմ զէնք վերցնելու, և կ'ուզէ Բ. գրան վրայ ձգել պատերազմի պատասխանատուութիւնը, Կըսուի թէ անցեալ շաբաթ Պեղրաթէն Բ. գրուը հասած պաշտօնական գրութիւն մը կը ծանուցանէ որ, Սերուիա իր պարտքին մնացորդը տալ չուզեր և կը յայտարարէ թէ խաղաղութիւնը հաստատելու միակ միջոցն է Սերուիոյ զօրքը Պոսնիա մայրեւել, Կըսուի թէ մեծ եպարքոսը պատասխանած է որ եթէ Սերուիոյ զօրքը Պոսնիա մանեն, անկէ առաջ գալու չարեաց համար Սերուիա պատասխանատու պիտի ճանչցուի :

— Վիտինէն Փար տիւ Պոսփորի կը գրեն թէ, հոն հասած կայսերական զօրքը սահմանադրւին Ատլիյէ (Դուլէ) կը զրկուին : Վիտաուրեալ զօրաց հիւանդանոցն ալ Ատլիյէ փոխադրուելու հրաման եղած է :

— Տպագրական գրասենեկին տեսուչ անուանեցաւ Պլաք պէյ, որ երբեք Օսմանեան դեսպան էր Վաշինկթոնի մէջ :

— Լեանդ Հրեալտ, Գուրիէ տ'Օրիան և Սթամպուլ անուն լրագիր-

ներուն նորէն հրատարակուելու հրաման տրուեցաւ :

— Անցեալ շաբաթ մեծ հրդեհ մը պատահեցաւ Նիկոմիդիոյ մէջ, և հաղարաւոր սկիներու փնտ պատճառեց :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Լոնտոնէն հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ Բուսիա փոխառութիւն ընելու աշխատած է, բայց յաջողած չէ :

— Դրանշթաւի Բուսական նաւաւորանին մէջ զործերը դիշեր ցորեկ մեծ արագութեամբ առաջ կը տարուին : Հասարակութեան համար նաւարանը և նաւարանին նաւահանդիստը մշտնել խափաւ արդեւեալ է :

— Աւստրիոյ կառավարութիւնը իրոտ միջոցներ ի գործ կը դնէ խափանելու զօրաժողովն և օգնութիւնն որ ի նպատակ ապստամբաց կ'ըլլան Աւստրիոյ հարաւային գաւառաց մէջ :

Աւստրիոյ կառավարութիւնը նաև հսկողութեան տակ պիտի դնէ զէնք կրելու կարող 20,000 Պոսնիացի պատրասարեալներն որ Հունգարիոյ հարաւային կողմերն են :

— Բուսիոյ և Աւստրիոյ կայսերք այս շաբաթ Պահեմիոյ մէջ իրարու հետ պիտի տեսնուին : Բուսիոյ կայսերք Պեղրաթի Աւստրիական դեսպանէն խնդրած է որ Սիւլան իշխանին խորհուրդ տայ խաղաղական ընթացքի մէջ գտնուելու, բայց Սիւլան իշխանը պատասխանած է թէ ոյլ ևս տնկարելի է ժողովրդեան փափաքանց ընդդիմանալ :

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Ատաբաղար գումարեալ Բիւթանիոյ Միութեան ժողովոյն մէջ որոշուեցաւ որ յառաջիկայ ուրբաթ օր (յուլիս 7 ըստ Լատ.) Միութեան սահմանին մէջ ամէն տեղ ծովապահութեամբ միաբանական ազօթք ըլլայ Աւետարանական երիտասարդաց վրայ Հոգւոյն սրբոյ հեղմանը համար : Ուստի Կ. պոլսոյ Աւետարանական երանգաքին կը հրաւիրուին այս նպատակին համար ի մի վայր ժողովիլ Ամերիկեան խանը կէս օրէն մէկ ժամ յառաջ :

Կ. Գ. ԳԱՐԻԵԼԵԱՆ

Կ. պոլիս, յուլիս 1, 1876

ԵԼԵԻՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՏԻՏԻԱԿԱՆ			
Յունիս 24, յուլիս 3, 1876			
Գումարներ	11.201 Բուս. երկամ. բաժնիք		32.
ԴՐԱՄԲ, Օսմ. լիւրան 400 էն			
Մեծիտիյէ	103 1	Բուսիոյ քոլ	89
Սե. հիւրիոյ	108	Նաղթիւն	88
Պոլիս աստի	139	Անգլ. փրա	110
Ամերիկայի միսիոնարաց ընկերութեան կողմէն Խմբագիր Ճ. Բ. ԿՐԻՆ			

ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Չագմագըրուր, Յակոբեան խան, Բիւ 12.